

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Сергій Кононенко, Олександр Чінчой

У статті розглянуто зарубіжний педагогічний досвід здійснення трудової підготовки учнівської молоді.

Foreign pedagogical experience of realization of labour preparation of student's young people is considered in the article.

Тенденція європейської освіти, її стандарт відводять значне місце знанням з техніки, технології, економіки, виробництва; навчальні дисципліни, як правило, мають практичне спрямування. У навчальних планах загальноосвітніх закладів розвинутих країн всього світу є предмети та навчальні курси, що забезпечують відповідну трудову підготовку учнів. У планах навчання праці хлопчиків і дівчаток, в основному, що проводиться роздільно, відрізняється зміст і назви навчальних предметів, які забезпечують трудову підготовку школярів.

На першому етапі навчання вивчаються предмети "Праця" (Німеччина, США, Австрія), "Ручна праця" (Франція, Фінляндія). Є практика вивчення в початкових класах інтегрованих курсів "Мистецтво і праця" (Японія).

На другому ступені навчання предмет може мати назву "Технологія" (Франція, Росія), "Естетика і ручна праця" (Австрія), "Техніка" (Польща). В Японії дівчатка вивчають "Домоводство", а в США — "Домоводство і економіку домашнього господарства".

Трудова підготовка в розвинутих країнах світу значною мірою пов'язана з образотворчим мистецтвом, конструюванням, дизайном.

Особливий інтерес викликає система трудової підготовки в школах Японії, де хлопчики вивчають предмет з такою ж за назвою, як і в Україні предмету "Трудове навчання". У початковій школі у 1-6 класах навчання орієнтоване насамперед на розвиток мислення, творчих якостей особистості, самостійності. Велика увага приділяється розвитку образного мислення, прикладного мистецтва, конструюванню, художнім видам праці. Трудове навчання підлітків спрямоване на моделювання, дизайн, проектування, творчу діяльність. В учнів формуються якості, що необхідні працівнику в умовах сучасного виробництва, висококваліфікованої праці.

В основу концепції трудової підготовки в США покладено освіту для здійснення кар'єри. Зміст програм передбачає як загальнотрудову підготовку учнів, так і їхню професійну підготовку за вибором у школах певної орієнтації. Можна привести приклади й інших варіантів підготовки учнів до трудового життя. У різних країнах світу організаційні форми і зміст трудової підготовки учнів мають свої особливості. Це є підтвердженням того, що проблема трудової підготовки учнів є однією з найскладніших в освіті, немає готових і єдиних "рецептів" її вирішення, розв'язуватися вона повинна з урахуванням існуючих реалій.

У наш час в школах Норвегії учні сьомих класів, не підходячи до верстата, за допомогою комп'ютера проектують і виготовляють виріб. Старшокласники за такою ж технологією проектують і виготовляють меблеві деталі. Це говорить про те, що матеріальна база формується із обладнання, оснащеного новітніми системами автоматизованого управління, а саме це відповідає вимогам часу.

У систематичному вигляді теорія реально-практичного виховання і освіти вперше була викладена у працях великого чеського педагога Я.А.Коменського (1592-1670), який обґрунтував вимоги щодо трудового виховання учнів. Заслуга Я.А. Коменського в тому, що він перший спробував увести працю в школу. Хоча він навіть не ставив питання про поєднання навчання з працею; науку і працю в школі він просто ставить в один ряд.

Ідею поєднання теоретичних знань і практичних умінь пізніше відстоював Д.Локк (1632-1704). У своїй праці "Здоровий дух у здоровому тілі" він виклав принцип педагогіки, підкреслюючи, що для здоров'я тіла фізична праця становить необхідну умову, а тому рекомендував, щоб вихованець займався певним ремеслом, садівництвом або сільським господарством. Необхідність трудового виховання він мотивував тим, що праця на свіжому повітрі корисна для здоров'я, а знання ремесел може знадобитися

діловій людині як підприємцю. Фізична праця, на його думку, повинна стати таким же суттєвим елементом освіти, як, наприклад, рідна мова, математика тощо.

Спроба поєднати навчання учнів з високотехнологічною продуктивною працею дітей була здійснена ще в кінці XVII ст., що було значним досягненням педагогіки того часу і його автором став відомий німецький педагог А.Г.Франке (1683-1727), який створив систему освітньо-виховних закладів. Він один із перших серед педагогів запровадив у своїх закладах вивчення фізики, математики, географії, астрономії, ботаніки, анатомії і так званих механічних мистецтв. Тут вперше була запроваджена профорієнтаційна робота, зокрема, постійним стало відвідування учнями майстерень і мануфактур, де вони знайомилися з матеріалами для роботи, інструментами, послідовністю технологічних операцій, умовами роботи та іншими аспектами професійної діяльності. Перед відвідуванням виробництва учні знайомилися з книгою Я.А.Коменського "Світ в картинках", у якій було подано основні відомості про зміст трудової діяльності за основними професіями. Однак найбільше значення для справи освіти мала організація продуктивної праці учнів. Для її забезпечення в закладах А.Г. Франке була створена відповідна матеріально-технічна база: тут розміщувалися друкарня, книжкова лавка, бібліотека, аптека та виробничі майстерні.

Особливо цінними для розвитку дітей А.Г. Франке вважав заняття так званими механічними мистецтвами, із яких у його закладах культивувалися токарна справа, робота з пап'є-маше та виготовлення оптичних приладів, а також токарні роботи, оскільки в процесі їх виконання учень весь час перебуває у русі. Характерною особливістю занять у майстерні було те, що трудову діяльність учнів спрямовував професійно підготовлений майстер, а вчитель лише наглядав за навчальним процесом. Обов'язки майстра передбачали також демонстрування процесів обробки учням та виготовлення навчальних моделей об'єктів праці.

Практичним заняттям у майстернях передували теоретичні заняття, на яких учні знайомилися з найважливішими технологічними відомостями, з будовою та принципом роботи всіх виготовлюваних виробів.

Таким чином, знайомство з організацією закладів А.Г. Франке дає змогу зробити незаперечний висновок про те, що саме йому належить пріоритет першої в історії педагогіки організації повноцінної і високотехнологічної продуктивної праці учнів.

Великий французький педагог Ж.Ж.Руссо (1712-1778) вважав, що кожна людина, яка живе в суспільстві, повинна працювати: багатий чи бідний, сильний чи слабкий кожен непрацюючий є шахраєм; людина ще змалку повинна зрозуміти необхідність праці. Педагог розширив зміст ремесел, якими мав оволодівати вихованець (не лише навичками землеробства, азами ремісничих процесів, а й сфери послуг, комерції, бухгалтерії і т. ін.).

Для першої половини XIX століття в Західній Європі характерними були швидкий розвиток машинного виробництва, бурхливий ріст міст і все ще тяжке матеріальне становище простих трудівників у сфері сільськогосподарського та промислового виробництва. Західноєвропейські педагоги даного періоду, зокрема, И.Г.Песталоцці (1746-1827) та Р.Оуен (1771-1858) продовжували відстоювати демократичні засади формування підростаючої особистості та підготовки її до праці.

Проблемам трудового навчання і виховання приділяв велику увагу й И.Г.Песталоцці (1746-1827). Він вбачав у дитячій праці перш за все засіб розвитку фізичних сил, розумових і моральних здібностей дітей, прагнув дати дітям не вузькі ремісничі навички, а різнобічну трудову підготовку. Педагог вказував, що праця допомагає виробити такі якості, як точність, правдивість, сприяє утворенню правильних взаємовідносин між дітьми і дорослими та самими дітьми. Правильно

організована фізична робота дітей, на думку Й.Г.Песталоцці, сприяє розвитку їхнього розуму і моральних сил.

У кінці XVIII ст., майже одночасно із зародженням індустріальних шкіл, в Пруссії виникає педагогічна течія - філантропізм. Педагоги-філантропісти вперше в Німеччині висунули завдання підготовки молоді до життя, до практичної діяльності, а в своїх творах захищали необхідність гармонійного розвитку людської особистості, єдності розумового, фізичного і морального виховання.

Відомим представником цієї течії був Б.Г.Блаше (1766-1832), який з 1796 по 1810 рік у філантропії викладав ручну працю і природознавство. Саме Б.Г.Блаше вперше запровадив з великою майстерністю таке навчання ручній праці, при якому в центрі уваги знаходилися виховні й освітні цілі школи. Особлива ж заслуга полягає в тому, що він був автором перших у Німеччині посібників з ручної праці, які користувалися широкою популярністю в XIX столітті не тільки в Германії, але й в інших країнах.

Одночасно з Б.Г.Блаше питаннями розвитку у дітей практичних навичок за допомогою ручної праці займався І.Г.Хойзінгер (1767-1837), який був глибоко переконаний в тому, що загальний прогрес людської культури нерозривно пов'язаний з прогресом техніки. Виходячи з цього переконання, він вважав необхідним здійснювати трудове виховання і навчання, яке дозволило б молоді осмислити всі культурні і технічні досягнення свого часу, свідомо засвоїти всі необхідні знання. Він встановив тісний зв'язок між фізичною працею і розумовим розвитком.

Поява реформаторської педагогіки кінця XIX - початку XX століття була обумовлена соціальними та економічними причинами розвитку Німеччини. Значні зміни в структурі, технології промисловості і занепад традиційного домашнього виробництва визначили необхідність посиленої уваги до трудової підготовки в умовах масової школи.

Одним із представників реформаторської педагогіки в Німеччині був Г. Кершенштейнер (1854-1932), який, спираючись на ідею трудової школи Й.Г.Песталоцці, розвинув її на практиці, враховуючи всі особливості політичного, економічного та культурного розвитку в Німеччині на початку XX століття.

Трудову школу Г. Кершенштейнера характеризує: по-перше, оволодіння учнями вмінням самостійно користуватися тими методами, які характерні для відповідних наук шкільного курсу у вигляді різних навчальних предметів; по-друге, у трудовій школі чільне місце повинна займати ручна праця як найважливіший засіб виховання характеру та підготовки до практичної діяльності.

Аналогічні ідеї висловлювались американським педагогом Д.Дьюї (1859-1952), який розглядав трудове навчання і виховання в школі, перш за все, як необхідну умову для загального розвитку. Він зазначав, що ручна праця учнів повинна бути центром усієї шкільної роботи, вважаючи ручну працю засобом, який використовується для того, щоб "показати дітям основні потреби суспільства і способи задоволення їх". Для нього було важливим розуміння праці як мотиву і методу навчання. На думку Д.Дьюї, заняття з праці повинні стати "центром, біля якого групуються навчальні заняття".

Педагогічні ідеї Д. Дьюї істотно вплинули на загальний характер навчально-виховної роботи шкіл США і ряду інших країн.

Внаслідок діяльності багатьох педагогів, які вели боротьбу проти старої школи, в Германії на кінець XIX століття різко посилилася розробка активних методів навчання. Досить значне поширення отримали в школі заняття учнів ручною працею, стала звертатися увага на розвиток художньої творчості дітей. На початку XX ст. для прогресивних німецьких педагогів важливою проблемою стала проблема розвитку в учнів самостійності і самодіяльності.

Підкреслюючи, що ручна праця, реміснича діяльність учнів має суто педагогічні причини, Р.Штайнер зауважував, що неможливо безпосередньо приступати до формування інтелекту дитини, навіть якщо поставити перед собою таку мету. Але "чим менше тренують сам інтелект, чим більше йому дають можливість розвиватися з рухів рук, з художніх навичок, тим краще... Всякий, хто невправний в рухах кисті, неспритний і в мисленні - його думки та ідеї негнучкі і, навпаки, хто має нормальну рухливість пальців, той має гнучкі думки й ідеї, він здатний заглибитись у мудрість речей"

У кінці XIX ст. виникають так звані нові школи - середні навчальні заклади інтернатного типу, одна з обов'язкових ознак "нової школи" - місцезнаходження її на лоні природи, бо лише тут діти мають повну можливість вільно розвиватися, грати, займатися сільськогосподарськими роботами, виключно цінними у виховному відношенні. У кожній "новій школі" вагоме місце повинна займати ручна праця, на яку слід відводити не менше півтори години на день. Що ж стосується видів праці, то перевага віддавалася столярній справі і сільськогосподарським роботам.

Перша "нова школа" в Німеччині ("сільський виховний дім") відкрита в 1898 р. в Гарце відомим педагогом Г.Літцем (1868-1919).

У відповідності до основних вимог, яким повинні були слідувати "нові школи", "сільські виховні будинки" Г.Літца розташовувалися на лоні природи, у мальовничій місцевості.

Уроки рукоділля у вальдорфській школі розпочинаються з в'язання на двох спицях (1 клас). Діти ознайомлюються з вовною (спочатку непряденою), з якої вони виготовлятимуть прості іграшки, учні самі із спеціальних дерев'яних заготовок роблять спиці та в'яжуть прості вироби (наприклад, чохол для флейти, різні іграшки-тварини). З другого класу діти набувають навичок в'язання гачком, виготовляючи потрібні в домашньому господарстві речі, наприклад, серветки. У четвертому класі вчать вишивати хрестиком, прикрашаючи, наприклад, килимці, чохла для музичних інструментів тощо. Вишивання, як і в'язання спицями та гачком, окрім вироблення потрібних людині умінь і навичок, сприяє розвитку тонкої моторики руки, а отже, й розвитку рухливого мислення.

Уроки рукоділля тісно пов'язувалися з малюванням і живописом. Мова йде не про те, що учень сам зробив, наприклад, малюнок для вишивки, важливим є пробудження в ньому справжнього переживання кольорів, їхньої гармонії, що дає змогу школяру сприймати дійсно живий світ. Отримані таким чином знання про елементарну ремісничу діяльність зовсім по-іншому проявляються у виготовленні художніх виробів, які демонструють власний погляд учня на повсякденну дійсність, а не відтворюють готові шаблони.

Починаючи з четвертого класу, діти починають шити, спочатку, наприклад, гаманці для речей з рукоділля, які вони прикрашають на власний розсуд, у сьомому класі вже шують сорочки, штани, інший одяг, причому вручну. На основі отриманих у попередні роки умінь і навичок шиття в ручний спосіб, у восьмому класі поєднується з роботою на швейних машинах.

Учні старших класів можуть виготовляти речі прикладного мистецтва: подушки, покривала, тобто те, що має певне практичне призначення. Крім того, плетуть кошики, гамаки, речі з лубу, виготовляють капелюхи, а також малюють акварельними фарбами плакати та обкладинки для книжок. Ця галузь навчання - заняття рукоділлям - в останніх, 11-12 класах, завершується картонажними та палітурними роботами, що має важливе значення не лише для вироблення максимальної акуратності, старанності, а й для розвитку фантазії молодої людини.

Заняття ремеслами, розвиваючи вправність учня, в той же час дають змогу встановити душевний зв'язок життя дитини з життям навколишнього світу, в результаті чого вона краще орієнтується та розуміє своє оточення.

З шостого класу розпочинається садівництво та городництво. Учні вчаться природним шляхом, без вживання отрутохімікатів удобрювати землю. Крім цього, вони дізнаються про вплив на процес росту. З цього класу школярі починають працювати з деревом, виготовляючи красиві вироби - таці для хліба або фруктів, невеличкі меблі, іграшки.

Робота з деревом, як і пізніше з металом (8 клас), потребує від учня чимало зусиль. Матерія чинить опір, виявляючи свій "характер". Щоб надати йому певної форми, отримати з шматка дерева або металу гарний виріб, необхідно проявити наполегливість, терпіння тощо. Завдяки цьому тренується, передусім, людська воля і витримка.

Кожна вальдорфська школа має свої майстерні - столярні, слюсарні тощо. Якщо учні молодших класів ознайомлюються з примітивними технологіями, що використовувались з давніх давен, то в старших вивчають сучасні технології, як індустріальні, так і аграрні. При цьому немає значення, чи будуть учні в майбутньому займатися промисловою або сільськогосподарською справою. Важливо, щоб вони знали, звідки що і як виникає, а також могли на практиці застосовувати одержані в школі знання.

Таким чином, розглянувши питання трудового виховання в історії зарубіжної педагогіки ми виявили, що на різних етапах розвитку суспільства питання використання праці у вихованні людини вирішувалися по-різному. Всі педагоги минулого вважали працю необхідною складовою всебічного розвитку людини. Про поєднання праці і навчання вперше заговорили педагоги-гуманісти епохи Відродження. Особливо актуальними питання спеціального трудового виховання стають у буржуазному суспільстві. Висловлюються різні точки зору про місце та роль трудового навчання й виховання. Зокрема, Д.Локк необхідність трудового виховання мотивував тим, що праця на свіжому повітрі корисна для здоров'я, а знання ремесел може знадобитися діловій людині як підприємцю. Ж.Ж. Руссо вважав, що праця необхідна всім і багатим і бідним і їй треба спеціально навчати. Й.Г. Песталоцці вбачав у дитячій праці перш за все засіб розвитку фізичних сил, розумових і моральних здібностей дітей, прагнув дати дітям не вузькі ремісничі навички, а різнобічну трудову підготовку. Педагоги-філантропісти відстоювали думку про введення уроків трудового навчання в школах. Г. Кершенштейнер вважав, що саме ручна праця розвиває мислення, уяву, фантазія дітей і виховує в учнів сильну волю. В свою чергу, Р.Штайнер зазначав, що саме ручна праця формує інтелект дитини. Безумовно, не всі поставлені проблеми були розв'язані, проте це не применшує їхньої позитивної ролі в розвитку педагогічної теорії й практики трудового виховання.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Коберник О. Проектно-технологічна система трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2003. - №4. - С.8-12.
2. Коберник О. Дидактичні основи уроку трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2003. - №2. - С.3-7.
3. Лікарчук І. До питання про державний стандарт професійно - технічної освіти // Педагогіка і психологія. -1995. - №4. - С.163-171.
4. Поляков В.А, Ставровский И.С. Общая методика трудового обучения в старших классах. - М.: Просвещение, 1989.
5. Сидоренко В.К. Нові орієнтири реформування трудового навчання в загальноосвітній школі // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2003. -№1.-С.7-10.

6. Тхоржевський Д. Концепція педагогічної освіти та підготовка вчителя трудового навчання //Трудова підготовка в закладах освіти. -1999. -№3.-С.25-26.
7. Тхоржевський Д.О. Методика трудового та професійного навчання РННЦ"Дініт".-К. - 2000.
8. Тхоржевський Д.О. Дидактика трудового навчання. - К.Рад. школа, 1973.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Кононенко Сергій Олексійович – завідувач кафедрою загальнотехнічних дисциплін та методики трудового навчання КДПУ ім. В.Винниченка, доцент, кандидат педагогічних наук.

Наукові інтереси: розробка та створення навчального обладнання.

Чінчой Олександр Олександрович - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізики та методики її викладання КДПУ ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: розробка та створення навчального обладнання.